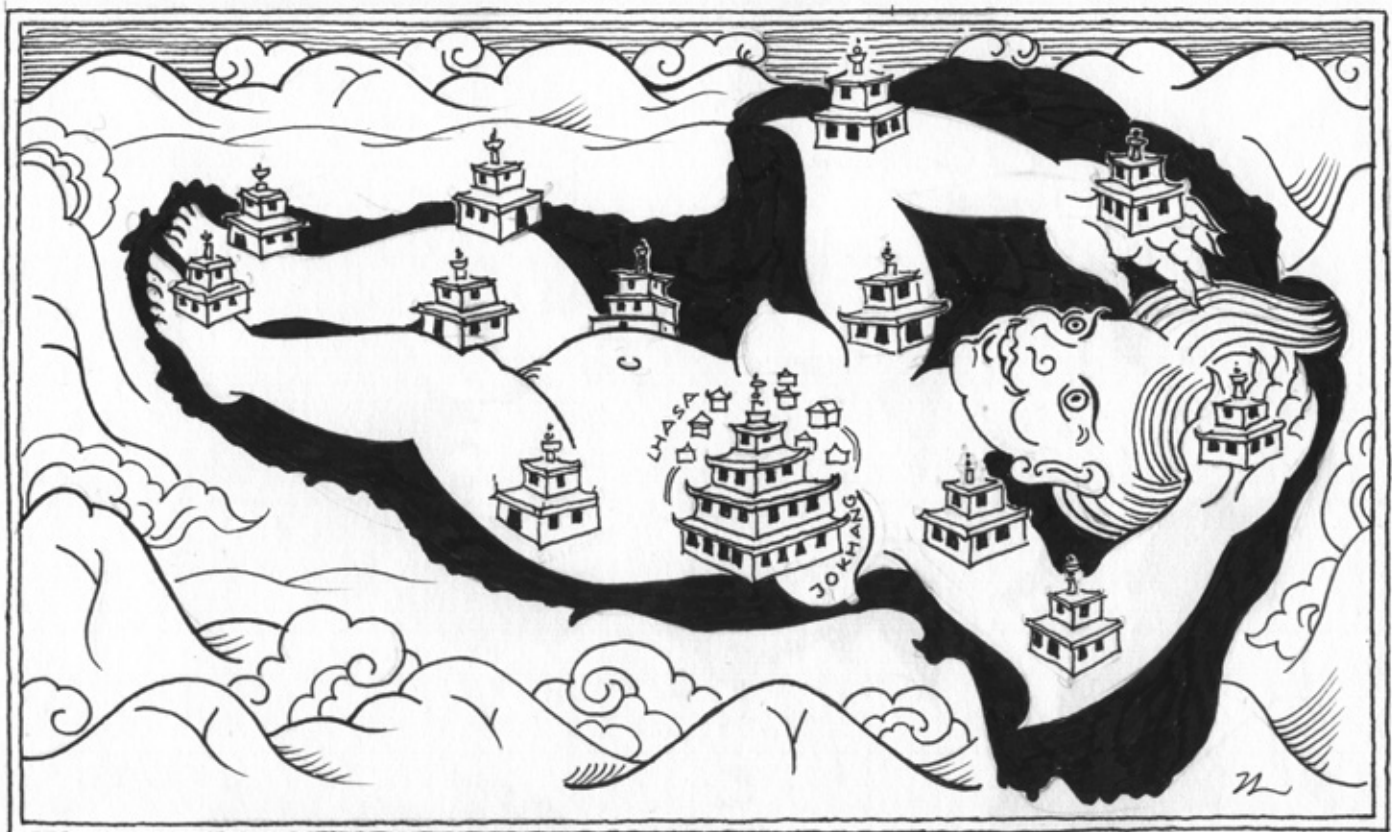

Hennes Helighet den 15:e Dalai Lama?

Något som i Tibetrelaterade sammanhang ofta får stå tillbaka för diskussionen om kulturella och sociala rättigheter, särskilt rätten till religion, är genusfrågan och den tibetanska kvinnorörelsen. I denna krönika diskuteras sambandet mellan jämställdhet och religion, men inte minst kolonialt förtryck och frågan om utsikterna för en "Hennes Helighet".

TEXT: GEORGIA SANDBERG * ILLUSTRATION: VERONICA LEO

Den kvinnliga demon som kung Songsten Gampo sägs ha känt sig tvungen att underkua för att dess kvinnliga energier inte skulle hindra buddhismens spridning över Tibet vore en talande symbol för den tibetanska kvinnorörelsen.

GANSKA NYLIGEN, NÄR JAG höll på att flyttstada, hittade jag en liten bok som jag haft hemma sedan min senaste resa till Indien men som jag inte hade hunnit läsa – *Breaking the shackles: 50 years of Tibetan Women's Struggle*. Boken handlar om de tibetanska kvinnornas kamp sedan exilen för nu över 50 år sedan och om det arbete som förts vidare genom *Tibetan Women's Association* (TWA) i exil. Den handlar om bristen på mänskliga rättigheter i Tibet och det förtryck som riktas specifikt mot tibetanska kvinnor på grundval av att de är kvinnor. Tvångsterilisering, påtvingad abort, prostitution, våld, arresteringar och sexuella övergrepp i fångelser.

Bokens titel, att bryta kedjorna, är en stark symbolik som förde mina tankar till myten om den kvinnliga demon vars lemmar sägs ha blivit fastnaglade med vad som idag är de 12 viktigaste templen i Tibet. Myten går tillbaka till tiden för buddhismens intåg i landet och demonen representerade de kvinnliga energier som, om de inte underkuvades, skulle ha hindrat buddhismens spridning i landet.

Buddhismen i sig behöver dock inte, trots denna symboliska underkuvning, vara ett hinder för ökad jämlikhet och tibetanska kvinnors frigörelse, precis som kristendomen inte behöver utgöra ett hinder för kvinnors rättigheter i västvärlden, även

om den gör det på sina håll (abortmotståndarna i USA, Polen och Irland är några exempel). Men hur ser de tibetanska kvinnornas position i samhället ut och vilken roll spelar den tibetanska buddhismen för deras möjligheter till inflytande och jämlikhet?

DET SÄGS OFTA ATT DEN tibetanska buddhismen varit en bidragande faktor till att tibetanska kvinnor haft en mer jämlik position än kvinnor i andra delar av Asien, där hinduismen eller konfucianismen dominerade, men jag undrar om det inte är en efterkonstruktion. Att tibetanska kvinnor haft relativt stor sexuell och social frihet

Denna tavla möter turisterna vid ankomsten på Lhasas flygplats, tibetanska kvinnor avbildade minst sagt stereotypt, sexistiskt och helt bisarrt. Varför skulle de springa runt med bröstet bara?

► samt stark ställning i att förvalta familjens egendom är kanske snarare en kulturell faktor som hade mer att göra med nomadlivet och socio-ekonomiska fördelar än en effekt av den nya religionen som infördes mellan 800–1200-talet.

Forskare har pekat på att hierarkin inom klosterväsendet som utvecklats efter buddhismens spridning i Tibet är till nackdel för nunnor som inte har haft samma rättigheter till utbildning och höga positioner som munkar. Det tibetanska ordet för kvinna kan översättas med ungefär ”låg födelse” något som också anses relaterat till buddhismen och har tolkats som att kvinnan föds in i lägre status. Exempelvis finns det föreställningar inom buddhismen att endast män kan nå upplysning.

Personligen anser jag att den konservativa kraft som många gånger bäddas in i religionsutövande, som kunde tänkas stå i

vägen för jämlikhet, snarare är religionens tillämpning och inte minst vem som företräder makten att tolka vad den egna gruppen ska uppfatta som modernt, naturligt eller tillåtet. Enligt buddhismen, som strävar efter balans, torde jämlikhet mellan man och kvinna på individ- såväl som samhällsnivå vara idealet, precis som frid måste finnas både i individen och i samhället i stort. Jag drar mig till minnes en liknelse om de manliga och kvinnliga principerna som omfamnande gudar i en thangka-målning. Då den manliga principen anses symbolisera vägen till upplysning och den kvinnliga principen själva visdomen som behövs för att nå upplysning är det tydligt att båda är lika värdefulla och att man inom buddhismen strävar efter en förening av de båda. Ett annat exempel på symbolisk förening av den manliga och kvinnliga principen återfinns i den kristna skapelse-

berättelsen där Adams och Evas slutliga förvisning från Paradiset har tolkats som människans oförmåga att låta visdomen leda henne på rätt väg.

I RELIGIONENS NAMN har det skett många försök att underkva kvinnor genom historiens gång – häxbränningen under medeltiden är kanske den värsta och mest makabra vi känner till men dagligen utsätts kvinnor i världen för konsekvenserna av en underordnad position i samhället. Ju mer jag funderar på saken desto mer har jag insett att den tibetanska kvinnorörelsen idag har mycket gemensamt med den västerländska kvinnorörelsen i början på 1900-talet och ännu mer med så kallad ”black feminism” mot slutet av seklet. Tibetanska kvinnor i Tibet utsätts inte endast för en förtryckande genusordning men även en etnisk underordning i förhål-

lande till den kinesiska majoritetsbefolkningen som har tillskansat sig både den politiska makten och tolkningsföreträdet över vad som är modernt, naturligt och tillåtet.

Det som ofta återkommer när man läser om tibetanska kvinnor eller genusforskning i Tibet är att det som i de flesta samhällen historiskt funnits en underordning av kvinnor till fördel för män inom de flesta samhällsskikt och särskilt inom klosterväsendet. Ytterst få höga lamor har varit kvinnor och fram till relativt nyligen har det varit svårare för kvinnor än män att nå höga positioner inom skolastisk Buddhism. Kinas maktövertagande har dock inte gjort något för att förändra eller förbättra genusordningen som fanns i gamla Tibet, även om kinesiska myndigheter ofta försöker få det att framstå som så.

Om man kan spekulera i att buddhismen när den infördes spelade en roll i att konservera de tibetanska kvinnornas möjligheter till ökad jämlikhet precis som kristendomen gjort i väst sedan den mörka medeltiden och innan dess, så skulle jag vilja påstå att den nya religionen, den nya konserverande kraften, den nye herren över Tibet stavas kommunistisk kapitalistisk kolonialism. För den tibetanska buddhismen har i alla fall i exil bevisat sin förmåga att moderniseras och anpassa sig till samhällets krav på jämställdhet och demokratiskt styre.

RELATIONEN MELLAN TIBET och Kina sedan 1959 kan bäst beskrivas som kolonial. Det förtryck som kvinnor utsätts för där måste sättas i relation till den historiska samhällsutveckling och genusordning som funnits och skapats i Tibet innan ockupationen, där kvinnor dock hade en relativt stark ställning jämfört med många närliggande länder, men också i relation till vad som skett under en kolonialmacts härskartekniker – som går ut på att förminska, förlöjliga, fördumma och förpassa det tibetanska folket till marginalerna.

Med liknande retorik som västerländska kolonialherrar objektifierade och exotifierade orienten – sensuell, av naturen inte kulturen, beslöjad, till för mannen att upptäcka – har Kina kommit att beskriva Tibet – höljt i mystik, exotiskt, bebott av otämjbara vildar: ”skattkistan i väst”. Flera rapporter visar hur tibetanska kvinnor diskrimineras och drabbas hårdare än tibetanska män inom alla områden, från utbildning och arbete till hälsa och grundläggande mänskliga rättigheter.

I exil finns dock en välorganiserad grupp

kvinnor, i princip en kvinnorörelse, som kan härleda sitt ursprung till den patriotiska kvinnoorganisation som de aristokratiska kvinnorna i Lhasa uppmanades att starta under tidigt 1950-tal. Bakgrunden till organisationen sägs ha varit en kombination av påverkan från den kinesiska regimens representanter, som redan hade börjat försöka utöva inflytande i det politiska Tibet och som i kommunitär anda ville uppmuntra ökat deltagande från de tibetanska kvinnorna och att kvinnorna i den tibetanska aristokratin, i sin relativa maktposition, började motsätta sig det kinesiska inflytandet.

Det som skedde 1959 var att de tibetanska kvinnorna tog en ledande roll i att försvara Tibet och proklamera behovet av en icke-våldskamp mot de kinesiska styrkorna. Idag hyllas dessa hjältinnor och kampen de inledde med en egen dag – 12 mars – den dag 1959 då de ledde protester med

”Det som skedde 1959 var att de tibetanska kvinnorna tog en ledande roll i att försvara Tibet och proklamera behovet av en icke-våldskamp mot de kinesiska styrkorna.”

majoriteten kvinnor i de främsta leden. De flesta av de ursprungliga medlemmarna i organisationen deltog i upproret och många tvingades senare i exil.

I boken *Daughter of Tibet* av Rinchen Dolma Taring berättar författarinnan om hjältinnan Ghurteng Kunsang: ”Med en pistol runt midjan tog hon kommando över de tibetanska kvinnornas protest!” Hon tillfångatogs sedermera och torterades i det ökända Drapchi-fängelset tills hon slutligen avrättades tillsammans med flera andra kvinnor 1970. Historien om Kunsang ger oss en viss förståelse för att det inte var omöjligt för en kvinna vid den tidpunkten i Tibet att ta en sådan roll, vilket måste säga något om hur samhället var uppbyggt och vilka könsroller som var socialt accepterade eller möjliga.

Sedan exilen har kvinnorörelsen fortsatt att växa och etablerat sig som Tibetan Women's Association – numera den näst största ideella organisationen i exil – som tillvaratar de tibetanska kvinnornas intressen. Numera finns det två kvinnliga ministrar i exilregeringen (exempelvis den nytil-

satta utrikesministern Dekyi Choeyang) och i senaste valet ökade antalet kvinnor i parlamentet. Viktiga poster inom olika institutioner, exempelvis *Tibetan Children's Village* och flera frivilligorganisationer är också tillsatta av kvinnor. Tack vare TWAs påtryckningar och informationskampanjer har tibetanska kvinnor i allmänhet och kvinnor i synnerhet fått ökade möjligheter till utbildning och att nå högre positioner i exilsamhället. Samma utveckling har dock inte skett i ockuperade Tibet.

MED DETTA I ÅTANKE, vad är utsikterna för tibetanska kvinnor att nå lika möjligheter som män inom ekonomiska, politiska och religiösa samhällsinstitutioner? Skulle det kunna födas en Hennes Helighet? Frågorna är egentligen omöjliga att besvara, särskilt som ”tibetanska kvinnor” är långt ifrån en homogen grupp, men de är intressanta att ställa sig och det är ett gott

tecken att tibetanernas högste religiöse ledare öppnat vägen för kvinnlig ”tronföljd”, något exempelvis det konservativa Påvedömet inte skulle drömma om att göra. Ett dilemma som försvarar de tibetanska kvinnornas frigörelse är dock att, precis som den svarta kvinnorörelsen bevisat, det inte går att uppnå jämställdhet om man lever under kolonialt förtryck och etnisk diskriminering. ✱

TIPS

Mer information om TWA finns på deras hemsida <http://tibetanwomen.org> och boken *Breaking the Shackles - 50 years of Tibetan Women's Struggle 1959-2009* går att beställa från TWAs vänförening www.culturaltactics.org där man också kan sponsra unga kvinnors vidareutbildning.